

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Bakalářská práce

2018

Eliška Krenková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

**Historie žen jako nástroj komunistické
propagandy v Československu v letech 1948 až
1956**

Bakalářská práce

Autor práce: Eliška Krenková

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Gelnarová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 10. 5. 2018

Eliška Krenková

Bibliografický záznam

KRENKOVÁ, Eliška. *Historie žen jako nástroj komunistické propagandy v letech 1948 až 1956*. Praha, 2018. 41 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jitka Gelnarová, PhD.

Rozsah práce: 58 790 znaků

Anotace

Cílem bakalářské práce je zmapovat obrazy ženských historických osobností, které vytvářel komunistický režim v Československu mezi lety 1948 až 1956. Během roku 1948 nastal zásadní zlom ve vývoji Československa. Nový režim se řídil ideologií marxismu-leninismu, která kromě jiného staví ženu na roveň muže ve všech aspektech. Jádrem teoretické části práce představuje politický systém Československa a dosavadní poznatky o režimní propagandě v padesátých letech. Důraz je kladen především na dění v médiích a na jejich obsazení komunistickou mocí. Dále je popsáno působení ženských organizací, které po převratu udávaly agendu a vhodné prostředí pro utváření propagandy. Prostřednictvím diskurzivní a obsahové analýzy dobových periodik (Vlasta, Rudé právo) a učebnic dějepisu pro střední školy jsou v praktické části práce představeny obrazy jednotlivých historických ženských postav, jež režim vytvářel. Cílem práce je zodpovědět předem položené výzkumné otázky, a to především za jakým účelem, a v jaké míře propaganda cílí na konkrétní ženské historické osobnosti. Jedním z cílů praktické části práce je najít atributy, které jednotlivé ženské historické postavy spojovaly.

Annotation

The bachelor thesis describes how communist regime in Czechoslovakia between 1948 and 1956 presented historical women figures. The communist revolution of 1948 changed the development of the Czechoslovak state dramatically. The new regime was based on the ideology of Marxism and Leninism which put women on the same level as men in every aspect. The core of the theoretical part presents the political system of Czechoslovakia. An analysis is focused on the research of regime propaganda in the 1950's. The emphasis is put on the development of media which were ruled by the communist regime. The influence of women's organizations which created the agenda and the appropriate environment for communist propaganda is described in the thesis. Women and how regime saw them is the main topic of the thesis. Discourse and content analysis is used to describe this issue. The author is analysing historical periodicals and materials for teaching history at that time. The goal of the thesis is to answer the pre-written research questions, especially why propaganda targeted specific historical women figures.

Klíčová slova

Československo, historie žen, media, Němcová, propaganda, komunismus, totalita, Vlasta, 50. léta 20. století.

Keywords

Czechoslovakia, communism, Němcová, media, propaganda, totality, Vlasta, Women's history, 1950s.

Title

Women's History as an Instrument of Communist Propaganda in Czechoslovakia between 1948 and 1956

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Jitce Gelnarové, PhD. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

Úvod	2
1. Charakteristika politického systému	6
2. Ženská otázka po roce 1948	9
3. Propaganda v padesátých letech dvacátého století.....	14
3.1. Tištěná média	14
3.2. Propaganda v rukou pedagogů.....	17
4. Obrazy	18
4.1. Božena Němcová	19
4.2. Marie Curie Skłodowska	23
4.3. Karolína Světlá a Eliška Krásnohorská.....	24
4.4. Barbora Holá.....	27
4.5. Další spisovatelky	28
4.6. Jana z Arku	29
Závěr.....	31
Summary.....	33
Použitá literatura.....	35
Odborná literatura	35
Články z dobového tisku.....	37
Internetové zdroje	38
Teze bakalářské práce.....	39

Úvod

Metodologie a cíl práce, výzkumné otázky

Pro vývoj Československa přišel zásadní zlom v únoru roku 1948, kdy komunistický režim převzal moc a upevnil svou mocenskou pozici, kterou začal budovat již během druhé světové války.

Role mužských historických postav v komunistické propagandě se již staly předmětem vědeckého bádání. Významnou roli v propagandě hrály osobnosti z období husitství jako například Jan Žižka pro svou bojovnost ve jménu prostého lidu.¹ O tom, jak komunistický režim pracoval s ženskými historickými postavami pro účely propagandy, víme o mnoho méně. Tématu využití významných ženských osobností z historie komunistickým režimem není na akademické půdě věnováno zatím dostatek pozornosti. Proto jsem zvolila takové téma práce, které by mělo zodpovědět níže uvedené výzkumné otázky, a tím zaplnit mezeru ve zkoumání komunistické propagandy. Práce se věnuje tématu socialistické propagandy mezi lety 1948–1956, konkrétně tomu, jak režim pracoval s obrazy žen z historie pro účely propagandy.

V práci se zabývám tím, jak komunistická propaganda pracovala s tématem ženských historických postav. Cílem práce bude zodpovědět následující výzkumné otázky:

Byly ženy z historie tématem propagandy a proč?

Které ženské historické postavy režim vybíral pro účely propagandy? Co je spojovalo?

Jaký obraz či obrazy žen z historie propaganda vytvářela a za jakým účelem?

Výzkumné otázky budou zodpovězeny prostřednictvím kombinace kvalitativního a kvantitativního výzkumu. Výzkum je založen na obsahové a diskurzivní analýze dobových textů. Obsahovou analýzou zjistíme, kolik prostoru propaganda věnovala ženám z historie a jakou jim přisuzovala důležitost. Diskurzivní analýza zkoumá, jakým způsobem je využit jazyk k účelům propagandy, a napomůže zachytit rétorické strategie.

Vzhledem k rozsahu bakalářské práce se nelze zabývat celým obdobím socialismu mezi lety 1948–89. Práce zkoumá období mezi lety 1948–1956, které je politology označováno za totalitní. Probíhal proces upevňování režimu, jehož vůdci byli až do roku 1953 Klement

¹ RANDÁK, Jan, 2015. *V září rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948–1956.*

Gottwald v Československu a J. V. Stalin v Sovětském svazu. Důležitou součástí bylo vyvolávání pocitu bezpečí a optimismu mezi občany.²

Z hlediska ženského postavení bylo jedním z cílů komunistické moci po únoru 1948 emancipovat ženu a postavit ji na roveň muže. Po převratu komunisté ničí zárodky ženských hnutí a zakotvení ženských organizací do společenských struktur. Výjimkou byla Rada žen, která se stala státní institucí a nadále sloužila k účelům komunistické propagandy. Režim zrušením spolkových iniciativ zničil možnost formulovat vlastní požadavky a témata. Princip rovnosti byl ženám vnucen shora.³

Struktura práce

Bakalářskou práci tvoří čtyři kapitoly ohraničené úvodní a závěrečnou kapitolou. První z nich se věnuje charakteristice politického systému mezi lety 1948 a 1956. Kapitola popisuje politické dění, důraz je kladen na rozpor legislativy a praxe v padesátých letech. Kapitola také vysvětluje časové ohraničení práce – začíná únorovými událostmi v roce 1948 a končí kritikou kultu Stalina v únoru roku 1956. Druhá kapitola se věnuje postavení ženy v tehdejší Československu, důraz je kladen především na charakteristiku přeměny ženských hnutí a organizací. Kapitola mapuje převzetí Rady žen komunistkami a zabývá se tím, jak únorové události ovlivnily další vývoj řešení ženské otázky v Československu, dále bude rozebrán pohled marxistické ideologie na ženskou emancipaci. Kapitola třetí se zabývá propagandou a její rolí v komunistických režimech. A to především tím, jak komunisté využívali tištěná média a učebnice dějepisu k propagandě. V praktické části budou na základě vlastního výzkumu představeny obrazy žen z historie, které režim v rámci propagandy vytvářel. V závěru prezentovány odpovědi na výše uvedené výzkumné otázky.

Zhodnocení literatury

Postavení ženy v padesátých letech dvacátého století se doposud věnovalo několik historiků a historiček. Ke zpracování kapitoly o ženských organizacích pro mě bude zásadní publikace

²VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, s. 64.

³HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, 2015. *Vyvlastněný hlas*. HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1948-1989*. Praha: SLON, s. 512. ISBN 978-80-7419-086-4, s. 20.

od Denisy Nečasové, *Buduj vlast, posílíš mír!*⁴. Podrobně se zabývá otázkou ženských spolků po druhé světové válce a na počátku období reálného socialismu v Československu. Dále publikace *Vyvlastněný hlas* Hany Havelkové, Libora Oates – Indruchová a kolektivu autorek a autorů. Zkoumají spektrum témat, která se během let 1948 až 1989 dotýkaly života žen. Vývoj médií ve sledovaném období nejlépe mapuje trojice autorů – Petr Bednařík, Jan Jirák a Barbara Köpplová ve své publikaci *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Propagandě prostřednictvím mužských historických osobností za socialismu se věnuje Jan Randák ve své publikaci *V záři rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Randák se dále věnuje tématu propagandy v hodinách dějepisu, ze které budu čerpat během výzkumu učebnic dějepisu.

Analyzované materiály

Předmětem analýzy budou: deníky Rudé právo, časopisy Vlasta a učebnice dějepisu vydané mezi lety 1948–1956. Vybrány byly z těchto důvodů: cílem práce je zkoumat, jakým způsobem režim vytvářel propagandu. Rudé právo bylo tiskovým orgánem Komunistické strany Československa (KSČ), proto předpokládám, že jeho obsah odpovídal požadavkům režimu. Vlasta byla tiskovým orgánem Rady Československých žen. Ta po únoru 1948 tlumočila stanoviska akčního výboru, proto může být zajímavé sledovat, zdali propaganda v periodikách postupovala jednotně. Učebnice dějepisu sloužily jako nástroj politiky dějin. Škola byla vedle rodiny nejvýznamnější sociální činitel a žákovi utvářela hodnoty nutné pro zařazení do komunistické společnosti.⁵ Jedním z požadavků ministra školství Zdeňka Nejedlého bylo, aby žáky v jejich myšlení formovaly především obrazy minulostí⁶.

Nový režim si uvědomoval, jak důležitým nástrojem je propaganda, a jak důležité je mířit na co největší skupinu obyvatel. Soustředil se na ženy, muže i děti. Aby byla propaganda účinná, musela státní ideologii vštěpovat od útlého věku. Dětem byl vnucován pouze jednostranný pohled na svět, čímž často přicházely o možnost naučit se kriticky myslet a hodnotit. Ve školních lavicích prostřednictvím výkladu učitelů pomocí učebnic, mimo jiné dějepisu. V práci se zaměřím na učebnice dějepisu „pro střední školy“, ty by dnes odpovídaly učebnicím pro druhý stupeň základní školy. Dnešní první stupeň byl

⁴ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posílíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*.

⁵ RANDÁK, Jan, 2015. *V záři rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*, s. 100.

⁶ Tamtéž, s. 98.

v padesátých letech označován za „národní školu“.⁷

Dospělým byla ideologie zprostředkována médii, důležitým nástrojem bylo Rudé právo, jehož poslání bylo upevnit a legitimizovat mocenské postavení komunistické strany Československa (KSČ) v očích čtenářů. Rudé právo, jakožto tiskový orgán Komunistické strany, se v průběhu padesátých let stalo masovým periodikem s nákladem kolem milionu výtisků⁸, jeho dosah byl tedy obrovský a pro KSČ nedocenitelný. Důležitým nástrojem režimu byl časopis Vlasta, jakožto tiskový orgán Československého svazu žen.

⁷ CIGÁNEK, Radim. Politický zápas o jednotnou státní školu 1945-1949. První. Praha: Karolinum, 2009, s. 122-123.

⁸ DOUDĚRA, Karel, 1980. *Naše Rudé právo*.

1. Charakteristika politického systému

Během druhé světové války probíhalo jednání v Moskvě, kde na sklonku roku 1943 Edvard Beneš akceptoval myšlenky komunistů ohledně redukce československého stranického systému. Vznikla Národní fronta (NF), jejímž hlavním rysem byla absence opozice, která byla i před nástupem komunistů považována za nežádoucí a nepotřebnou.⁹

Zásadní zlom ve vývoji Československa nastal v roce 1946, kdy komunistická strana vyhrála volby s 38 % hlasů (40 % v českých zemích) a Klement Gottwald vystřídal prokomunistického sociálního demokrata Zdeňka Fierlingera v čele NF.¹⁰ Následující dva roky probíhalo strategické přebírání významných postů komunisty, které vyvrcholilo vládní krizí v roce 1948. Kromě jiného dostali komunisté pod svůj dohled Československou tiskovou kancelář a vysoké posty na Ministerstvu informací.¹¹

Dne 25. 2. 1948, kdy prezident Beneš přijal demisi nekomunistických ministrů, zanikl systém limitovaného pluralismu a byla nastolena vláda jedné strany. Perzekuci byly vystaveny všechny nekomunistické strany, byly zlikvidovány spolky (například Sokol, Orel, Skaut – Junák). Postihy silně zasáhly katolickou církev. Na druhé straně vznikly nové masové organizace (některé z nich byly začleněny do NF), jejichž hlavním úkolem bylo prezentování ideologie marxismu-leninismu veřejnosti.¹²

Období od roku 1949 do roku 1953, kdy zemřel Stalin a následně i Gottwald, bývalo v médiích označováno za takzvanou lidovou demokracii. Ta se hospodářsky orientovala na Sovětský svaz. Cílem lidové demokracie bylo kolektivizovat zemědělství a zpropagovat roli těžkého průmyslu v ekonomice.¹³

Ačkoliv komunisté v květnu 1948 po převzetí moci přijali novou Ústavu 9. května, která rušila Ústavní listinu z roku 1920, stále obsahovala statě charakteristické pro pluralitní demokracii (body jako dělba moci či nezávislé soudnictví)¹⁴. Proklamované ideály však byly v rozporu s československou praxí a napětí v KSČ po smrti Stalina rostlo.¹⁵ Začal tak proces uvolňování uvnitř KSČ a prostor pro vznik vnitřních reformních proudů ve straně.

⁹ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, s. 100.

¹⁰ CABADA, Ladislav a David ŠANC, 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. S. 100.

¹¹ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky*, s. 56.

¹² CABADA, Ladislav a David ŠANC, 2005. *Český stranický systém ve 20. století*, s. 100-102.

¹³ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky*, s. 59.

¹⁴ *Ústava Československé republiky: ústavní zákon ze dne 9. května 1948, č. 150 Sb.*, 1948.

¹⁵ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, s. 60.

Úmrtí Stalina a Gottwalda ukončila největší vlnu represí v sovětském bloku. Prvky totalitního období v Československu však přetrvávaly i nadále.

Obecná nespokojenost s rozporem praxe a idejí komunistického režimu byla poprvé formulována na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu (KSSS), kdy N. S. Chruščov ve svém tajném projevu kritizoval stalinistický kult a odsoudil diktátorské praktiky svého předchůdce. XX. sjezd je tedy považován za bod obratu a konec stalinistického období v Československu.¹⁶

Politický systém

Československo je po roce 1948 označováno jako centralizovaný totalitní stát.¹⁷ Hlavní rysy totalitního státu, které formulovali Carl Friedrich a Zbigniew Brzezinský ve své teorii totalitní diktatury a autokracie,¹⁸ Československo naplňovalo v letech 1948-1953.

Hlavní rysy totalitního systému dle Friedricha a Brzezinského:

- *„systém staví svou legitimitu na oficiální ideologii, kterou přijímají a akceptují všichni členové společnosti;*
- *systém ovládá jediná masová politická strana většinou s jediným vůdcem v čele; je hierarchicky organizována a státní byrokracii je buď nadřizena, a/nebo je s ní výrazně propojena;*
- *vládnoucí strana (příp. jí kontrolovaná byrokracie) má absolutní monopol na kontrolu všech prostředků ozbrojené moci (armády);*
- *vládnoucí strana (příp. jí kontrolovaná byrokracie) zcela kontroluje prostředky masové komunikace;*
- *(tajná) policie zajišťuje fyzickou a psychologickou kontrolu společnosti, přitom používá teroristické postupy.*
- *centrální řízení a kontrola ekonomiky.*¹⁹

Marxismus-leninismus byla oficiální ideologie komunistické strany sestavená J. V. Stalinem

¹⁶Tamtéž.

¹⁷ CABADA, Ladislav a David ŠANC, 2005. *Český stranický systém ve 20. století*, s.102.

¹⁸ BRZEZINSKI, Zbigniew a Carl J. FRIEDRICH. *Totalitarian dictatorship and autocracy*. 2nd ed., rev. by Carl J. Friedrich. New York: Frederick A. Praeger, 1966.

¹⁹ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2006. *Přehled moderních politologických teorií*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7367-177-8, s. 226.

vycházející z teorií marxismu a leninismu. Cílem komunistů bylo naplnit misi, na jejímž konci stojí světový komunismus líčen jakožto pozemský ráj, kde vládne beztřídní společnost bohatých a šťastných lidí, všichni pracují dobrovolně pro radost a každý má všeho dost. Ideologie cílila na obyvatelstvo prostřednictvím vědeckého učení marxismu-leninismu.²⁰

Čtvrtý článek Ústavy z roku 1960 potvrdil vedoucí úlohu KSČ a komunistické ideologie ve státě a společnosti. Ústava změnila název státu na „Československá socialistická republika.“²¹ Neoddělitelnou součástí KSČ byl takzvaný *demokratický centralismus* a princip *supremace*. Demokratický centralismus byl zanesen ve stanovách KSČ jako základní princip při výstavbě a činnosti strany. Znamená, že usnesení vyšších stranických orgánů byla závazná pro všechny nižší stranické orgány²². Princip demokratického centralismu implikuje odmítnutí politické demokracie a přispívá k přísné stranické disciplíně. Stranická hierarchie zůstává mocná i po konci období totality v Československu.²³ Prominentní roli ve společnosti zaujímal stranický a úřednický aparát, tedy byrokratické skupiny.²⁴

Autoři Friedrich a Brzezinský dále uvádějí jako jeden z prvků totalitního režimu ovládnutí prostředků masové komunikace vládnoucí stranou. Ta byla přímo řízena odborným státním orgánem Ústředního výboru Komunistické strany Československa (ÚV KSČ). Federální úřad pro tisk a informace fungoval jako cenzurní aparát strany. ÚV KSČ rozhodoval přímo o personálním obsazování médií, dále svolával a vedl porady jejich vedoucích pracovníků.²⁵

Země se po únoru 1948 izolovala od západního světa, ale i všech svých sousedů. Aby režim udržel stupeň mobilizace na vysoké úrovni, započal politické soudní procesy s domnělými nepřáteli socialismu.²⁶ Friedrich a Brzezinský mluví o kontrole společnosti prostřednictvím psychického a fyzického útlaku. Ten se sice v totalitním období socialismu v Československu vyskytoval v podobě Státní bezpečnosti (StB), avšak ne v takové míře jako ve třicátých letech v SSSR nebo v sedmdesátých letech v Kambodži.²⁷

²⁰ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, s. 63-64.

²¹ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd., s. 142.

²² VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, s. 64.

²³ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd., s. 137.

²⁴ Tamtéž, s. 136.

²⁵ VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*, s. 77.

²⁶ BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5438-7, s. 136.

²⁷ Tamtéž.

2. Ženská otázka po roce 1948

Agendu ženských témat a jejich řešení a implementace do politiky od 40. let 19. století nastolovaly ženské organizace. Ty a jejich sto let budované tradice se však po převzetí moci komunisty v únoru 1948 značně přeměnily. KSČ se prostřednictvím organizací snažila prosazovat své politické představy do všech oblastí společnosti.²⁸

Marxistická teorie vnímá rovnoprávnost a emancipaci ženy jako součást emancipace celé společnosti. Na změnu společenského postavení ženy je dle marxistické teorie přímo vázán stav společenského systému. Dle Lenina se „*dělnická třída nemůže osvobodit, neosvobodí-li také ženu.*“²⁹ Alena Wagnerová uvádí, že marxistická teorie chápala tento problém především ve formě společenského charakteru práce a procesu přivlastňování. Ke změně společenského řádu má dojít odstraněním soukromého vlastnictví výrobních prostředků. Wagnerová dále cituje Engelse a jeho výrok: „*historická porážka ženského pohlaví znamenala vznik soukromého vlastnictví.*“ Porážka, o které hovořil Engels, měla být překonána zařazením ženy do pracovního procesu, a tím ji osvobodit od závislosti na muži.³⁰ Na ženě ovšem v komunistické praxi zůstala i neplacená domácí práce. Cílem marxistických teoretiků, kteří si dvojí zátěž ženy uvědomovali, bylo přenést jí na společnost. Tak vznikl model „osvobozené domácnosti“, kde starost o domácnost a výchovu převzali společné prádelny, jesle a školky.³¹

Pojem, který se s rokem 1948 stal veřejností neoblíbený, byl pojem „feminismus“ či přívlastek „feministický“. Z dobových zdrojů vyplývá, že z pojmu *feministický* je cítit silně negativní až vulgární charakter. Slovo bylo chápáno jako odkaz předúnorového vedení Rady československých žen, které komunistické vedení označovalo za „úzký okruh intelektuálních pracovníků“. Odstranění intelektuálního charakteru spolku a jeho přeměna v masovou organizaci se stala jedním z významných cílů poúnorové Rady žen.³² O jasném „konci feminismu“ hovoří zpráva Rady žen pro MDFŽ z roku 1948: „*Není už třeba u nás*

²⁸ NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*. Praha: SLON, s. 38. ISBN 978-80-7419-096-4, s. 512.

²⁹ WAGNEROVÁ, Alena, 2009. Co přinesl a co nepřinesl českým ženám socialistický model rovnoprávnosti-aneb nejen jesle a traktoristky. APPELTOVÁ, Michaela. *Gender a demokracie: 1989-2009*. Gender Studies, ISBN 80-86520-64-1, s. 11-19.

³⁰ Tamtéž, s. 13.

³¹ Tamtéž, s. 13.

³² NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*. Praha: SLON, ISBN 978-80-7419-096-4, s. 37.

bojovného feminismu, ale soustavné a zodpovědné pracovní účasti žen na všech úkolech budování socialismu“.

2.1. Ženské organizace

Roku 1945 vznikla jednotná nadstranická organizace, a to Rada československých žen (RČŽ), která sdružovala ženské poslankyně. Roku 1946 byla do jejího čela zvolena politička a bojovnice za ženská práva JUDr. Milada Horáková. Hlavní funkcí rady bylo „*udržovati, naplňovati a vyvíjeti a do budoucna připravovati ideologickou základnu ženského hnutí jako součást národní kultury*“³³.

Po únorovém převratu roku 1948 komunistická moc zničila zárodky ženských hnutí a zakotvení ženských organizací do společenských struktur, a tím i možnost žen formulovat vlastní požadavky a představy.³⁴ Původní vizí KSČ bylo zlikvidovat všechny ženské spolky, hlavním argumentem proto byl fakt, že sdružovaly pouze minimální počet žen, cílem režimu bylo zasáhnout co největší masu.

Během únorové revoluce komunistky z Rady československých žen usilovaly o připojení organizace k akčnímu výboru. RČŽ měla být součástí nátlakových sil při vyjednávání s prezidentem Benešem. Předsedkyně Milada Horáková s takovým postupem nesouhlasila, avšak ačkoliv bylo odhlasováno, že spolek do akčního výboru nevstoupí, komunistky jednaly samostatně a vstup spolku do akčního výboru byl schválen hned následující den. Druhý den bylo vyměněno vedení, důležité funkce obsadily komunistky a Milada Horáková nebyla vpuštěna do budovy, kde probíhalo jednání nového vedení Rady žen (RŽ).³⁵ Rada žen se tedy transformovala v masovou organizaci, všechny ostatní spolky byly zlikvidovány a přidruženy k RŽ. RŽ byla od té doby chápána jako státní instituce. Hlavním důvodem bylo financování, které bylo v únoru 1948 transformováno, a drtivou většinu příjmů spolku následně tvořily dotace ze státního rozpočtu.³⁶ Předchůdkyně Rady žen finance získávaly prostřednictvím členských příspěvků, dále dary a prostředky vytěženými z akcí organizovaných v jejich režii.

Zásadním momentem pro československé ženy měla být Ústava 9. května, konkrétně

³³ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. s. 76.

³⁴ HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, 2015. *Vyvláštěný hlas*, s. 20.

³⁵ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. s. 151-152.

³⁶ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. s. 166.

zakotvením rovnosti pohlaví. Paragrafy, které uzákoňovaly práva a povinnosti občanů, využívaly označení „muži a ženy“.³⁷ Denisa Nečasová poukazuje na to, že otázka rovnoprávnosti byla režimem špatně formulována a kladla si nejasné cíle. Mluvílo se o dosažení rovnoprávnosti přechodem do jiných společenských struktur v rámci února 1948, na druhou stranu únorový převrat byl v rámci marxisticko-leninské ideologie chápán jako počátek cesty socialismu, na jejímž konci měla být radost a rovnoprávnost muže a ženy.³⁸ Ženské organizace byly režimem prezentovány jako dobrovolné organizace utvářející si vlastní agendu a požadavky. Demokratický centralismus se však promítal i do vedení ženských spolků a jejich postavení je v rámci stranického systému označováno za podřízené.³⁹ Formální i obsahová náplň organizací odrážela představy vedení o dané oblasti společnosti. Cílem bylo zasáhnout různé skupiny žen i mimo KSČ a tím eliminovat jejich aktivitu v jiných aktivních spolcích.⁴⁰ Nečasová upozorňuje na rozpor mezi proklamovaným fungováním mezi KSČ a spolky. Chod ženských organizací nebyl pro režim zásadní, funkcionářky si na poradách vedení často stěžovaly na podfinancování a malou informovanost. Jejich požadavky nebyly vyslyšeny.⁴¹

Barbara Havelková uvádí, že v tomto období svým důrazem na přístup žen do veřejné sféry socialistický východ předběhl kapitalistický západ. Nový zákon o rodinném právu z roku 1949 odstranil institut hlavy rodiny a zavedl právní rovnost mezi manželi. Zavedl obligatorní civilní sňatek a zrušil mocenské postavení muže při výchově dítěte. Zavedena byla podpora svobodných matek otcem dítěte a rovnost mezi manželskými a nemanželskými dětmi.^{42 43}

Stanovy Rady žen byly povětšinou přejaty ze stanov Rady československých žen. Účel Rady žen zůstal totožný se čtyřmi body RČŽ. Své cíle nové složení RŽ představilo na slavnostní valné schůzi v červnu roku 1948. Úkolem organizace bylo osvětlování významu postavení československé ženy ve společnosti⁴⁴. RŽ se nově nezavazovala, že bude informovat o vývoji ženské otázky doma i v zahraničí. Tím, a zavřením cest k politickým změnám, se

³⁷ *Ústava Československé republiky: ústavní zákon ze dne 9. května 1948, č. 150 Sb, 1948.*

³⁸ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955.* s. 174.

³⁹ NEČASOVÁ, Denisa, 2015. *Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě.* In: HAVELKOVÁ, Hana a LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas.* Praha: SLON, s. 38. ISBN 978-80-7419-096-4. S. 175.

⁴⁰ Tamtéž, s. 176.

⁴¹ Tamtéž, s. 177.

⁴² HAVELKOVÁ, Barbara, 2015. *Tři stádia genderu v socialistickém právu.* In: HAVELKOVÁ, Hana a LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas.* Praha: SLON, s. 38. ISBN 978-80-7419-096-4, s. 48.

⁴³ *Zákon o právu rodinném (č. 265/1949 Sb.) před novelou (č. 15/1958 Sb.).*

⁴⁴ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955.* s. 166.

z Rady žen stal další spolek sloužící jako nástroj režimní propagandy. I přesto zůstaly cíle organizace zachovány, pouze bylo přeskupeno jejich pořadí. Na prvním místě organizace před únorem 1948 byl požadavek proklamující rovnoprávnost žen, který byl v nových stanovách přesunut na místo poslední. Přesto zůstal jedním z významných cílů RŽ.⁴⁵

Důraz režimu na rovnoprávnost od února 1948 postupem času klesal. Komunisty formulovaná rovnoprávnost byla v souladu s ideologií marxismu-leninismu prostředkem k zapojení žen do pracovního procesu.⁴⁶

Významným prvkem pro formující se Radu žen bylo přisvojení časopisu Vlasta. Vlasta se, z časopisu při projektu genderové rovnoprávnosti, stala nástrojem státní propagandy.⁴⁷ Snaha režimu o ženskou emancipaci lze vnímat jako nástroj k prosazení státních politických cílů,⁴⁸ Vlasta pouze tlumočila stanoviska akčního výboru.⁴⁹

ÚV KSČ nebyl s transformací organizace plně spokojen, a proto se rozhodl problémy vyřešit novou organizací, více propojenou s KSČ. Rada žen se sloučila s organizací na Slovensku⁵⁰ a nově tedy v roce 1950 vznikl Československý svaz žen (ČSŽ). Organizaci se přisuzovala mnohem vyšší politická důležitost. Vzhledem k legislativním změnám se organizace nadále neřídila stanovami, ale organizačním řádem. Hlavní oporu členstva, ale i vedení, tvořily dělnice. ČSŽ byl organizací odlišného charakteru než její předchůdkyně, programovým prohlášením se přihlásila k plnění praktických a ideologických potřeb komunistické strany⁵¹: „*bude pečovat o politický a kulturní rozvoj žen, starat se o jejich podíl na veřejném hospodářském i politickém životě.*“⁵²

ČSŽ, i přes značnou snahu jeho vedoucích představitelk, zanikl roku 1952 z důvodu nespokojenosti režimu s jeho působením. Režim byl nespokojený s nedostatečnou členskou základnou a nízkou angažovaností žen. Na jednání o zániku organizace zástupci ústředního výboru argumentovali, že práva žen byla zaručena ústavou, a proto není nadále třeba ženy

⁴⁵ NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvlastněný hlas*, s. 180.

⁴⁶ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír! : ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. s. 168.

⁴⁷ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír! : ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. s. 157.

⁴⁸ HAVELKOVÁ, Hana a LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ, 2015. *Vyvlastněný hlas*. HAVELKOVÁ, Hana a LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvlastněný hlas: Proměny genderové kultury české společnosti v letech 1948-1989*. Praha: SLON, s. 512. ISBN 978-80-7419-086-4, s. 20.

⁴⁹ NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast - posilíš mír! : ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. s. 158.

⁵⁰ Živenou-Svazem slovenských žen

⁵¹ NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a LIBORA OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvlastněný hlas*. Praha: SLON, s.178-182,

⁵² NA Praha, f. 22, aj. č. 64, Návrh organizačního řádu Československého svazu žen, s.1.

sdužovat za účelem formulace vlastních požadavků.^{53 54}

V Československu byl, dle vzoru z východních států, po roce 1952 zřízen Výbor československých žen (VČŽ) a mnoho takzvaných výborů žen při místních národních výborech. Hlavním úkolem VČŽ bylo reprezentovat československé ženy v zahraničí, tvořilo ho 80 představitelk, které mohly být navrženy pouze akčním výborem NF. Systém fungoval až do roku 1967. Většina výborů fungovala pouze formálně. Důležitým faktem je, že rovnoprávnost či emancipace ženy, byla v oficiálních úkolech VČŽ zahrnuta minimálně. Cílem výborů bylo podílet se na budování socialistického státu s ohledem na lokální záležitosti.⁵⁵

⁵³NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*, s. 182.

⁵⁴NA Praha, f. 19/3, aj. č. 14, Materiály pro schůzi.

⁵⁵NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*, s 184-187.

3. Propaganda v padesátých letech dvacátého století

Počátky propagandy můžeme datovat do roku 1622. Papež Řehoř XV. chtěl propagovat katolickou církev prostřednictvím misí na úkor církve protestantské. Proto založil církev s oficiálním názvem *Sacra congregatio christiano nomini propaganda*.⁵⁶ Od té doby se pojem propaganda, převzatý z latinského *propagare*,⁵⁷ stal samostatným pojmem.⁵⁸

Jowett a O'Donnell propagandu definují jako „*záměrnou a organizovanou snahu o formování vnímání, manipulaci poznání a přímého chování za účelem dosažení určité reakce, která podporuje vytoužený záměr propagandistů.*“⁵⁹

3.1. Tištěná média

V meziválečném období začalo docházet k zápasům v mediálním světě mezi komunistickou a nekomunistickou mocí. Pro KSČ média znamenala příležitost k vytváření vhodného prostředí pro výkon ústřední moci. Československá média začala být vnímána jako polický aktér.⁶⁰

Období po válce bylo v mediálním světě charakteristické rušením a přejmenováváním titulů, které vycházely za války, a naopak obnovováním periodik, která byla během války zakázána. *Rudé právo* bylo jedním z titulů, které za protektorátu nemohly legálně vycházet, ale po skončení války byl jejich náklad obnoven. Média po válce, na rozdíl od období první republiky, již nepodléhala cenzuře.⁶¹

Prvním ministrem informací po válce (a byl jím až do roku 1953, kdy funkce ministra informací zanikla) se stal Václav Kopecký, člen komunistické strany a meziválečný redaktor *Rudého práva*.⁶² Jeho tajným úkolem byla likvidace nekomunistických deníků, které se často dostávaly do sporů s *Rudým právem* a dalšími prokomunistickými periodiky (*Tvorba*,

⁵⁶ PROKOPOVÁ, Kateřina: *Média jako nástroj propagandy ve studené válce*, s. 19.

⁵⁷ Doslova můžeme přeložit jako *rozhlášovat* či *rozšiřovat*.

⁵⁸ BENEŠ, Kamil. *Teorie propagandy: vybrané typologie* [online]. E-polis.cz, 5. srpen 2014. [cit. 2018-04-09]. Více zde: <http://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>
© e-Polis.cz.

⁵⁹ JOWETT, Garth, O'DONELL, Victoria, 2012. *Propaganda and Persuasion*, s. 289.

⁶⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 240.

⁶¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 232-239.

⁶² BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 240.

Kulturní politika). Petr Bednařík uvádí spor s týdeníkem Čs. Strany lidové *Obzory*. Ty po válce informovaly o odsunu sudetských Němců, a i nadále se na obecné rovině zabývaly řešením sporů mezi Čechy a Němci. Kopecký celé tři roky tlačil na vedení periodika, jeho cílem bylo ho zlikvidovat. Poslední číslo vyšlo v únoru 1948.⁶³

Nejenom *Obzory*, ale i další nekomunistické listy (*Kulturní politika*, *Vývoj*, *Svobodný zítřek*, *Lidová demokracie*, *Vyšehrad*, *Akord*) během tzv. třetí republiky bránily své působení na mediální scéně, i když se komunistické straně dařilo jejich vliv a náklad oslabovat. Krize vyvrcholila v únoru 1948, kdy všechna nevhodící se média přestávala publikovat. Převzetí médií následovalo bezprostředně po převratu, v některých případech několik dní či hodin předem. Strana nastolila strukturu médií, která fungovala až roku 1990.^{64 65}

Bednařík dodává, že v klíčových dnech února 1948, k prosazování komunistických názorů přispělo mnoho dělníků a odborových hnutí. V tiskárnách odmítali tisknout protikomunistická periodika, papírny nedodávaly papír, zaměstnanci elektrických podniků vyhrožovali redakcím vypnutím elektřiny. K občanům se tak nedostávala média hlásající jiné názory než ty komunistické.⁶⁶

Režim do konce března 1948 zlikvidoval 111 vydávaných časopisů a novin, a všechny noviny opozičních stran. Do konce prosince téhož roku potom dalších 350 tisků. Režim se opíral o zákon č. 231/1948 Sb.,⁶⁷ který státu garantoval možnost zrušit jakékoliv periodikum, a tedy ustanovil jeho formální dohled nad médii.⁶⁸

Akční výbor byl v Československé tiskové kanceláři zaveden 23. února 1948. Ten okamžitě zaslal dopis Gottwaldovi, kde vyjádřil podporu jeho vládě.⁶⁹ Pod prohlášením byli podepsáni všichni členové redakce. Kdo prohlášení nepodepsal, přišel o zaměstnání. V čele ČTK zůstal sociální demokrat Miloš Novotný, roku 1950 byl však vystřídán členem komunistické

⁶³Tamtéž.

⁶⁴GROMAN, Martin, 2008. Řízení československých médií v 50. letech 20. století. In: *Acta Musei Nationalis Pragae*. Praha, s. 57-63. ISSN 2570-6861, s. 58.

⁶⁵BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 242.

⁶⁶BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 251.

⁶⁷*Zákon na ochranu lidově demokratické republiky*, 1948. In: Sběrka zákonů. číslo 231. Dostupné také z: http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1948-231.pdf.

⁶⁸GROMAN, Martin, 2008. Řízení československých médií v 50. letech 20. století. In: *Acta Musei Nationalis Pragae*. Praha, s. 57-63. ISSN 2570-6861, s. 60.

⁶⁹BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 251.

strany, Václavem Kořínkem.⁷⁰

Do čela akčního výboru Svazu českých novinářů byl dosazen redaktor Rudého práva Vojtěch Dolejší. 25. února 1948 bylo vyloučeno 80 takzvaných „rozvratných“ novinářů. Bednařík uvádí některé z nich, a to například Ivana Herbena, Ferdinanda Peroutku, či Pavla Tigrida.⁷¹

Charakter tisku se z informačního proměnil na ideově výchovný. To potvrzuje i zákon č. 184/1950 Sb. přijatý Národním shromážděním 20. prosince 1950. Hned v prvním paragrafu je definováno poslání tisku, který měl „*napomáhat budovatelskému úsilí československého lidu a spolupracovat na jeho výchově k socialismu.*“⁷² Vydávání tisku bylo tedy povoleno jen takovým nakladatelstvím, které naplňovalo představy o výchově lidu k socialismu.

Cenzura spadala pod pravomoci kulturně propagačního oddělení ÚV KSČ, jehož součástí byl i tiskový a vydavatelský výbor.⁷³ Za zpravodajství byli zodpovědní šéfredaktoři. Pokud vyvstaly pochybnosti o publikaci článku, konzultovali ho právě s kulturně propagačním oddělením. Publikování článku, který neodpovídal požadavkům kulturně propagačního oddělení, znamenalo změnu v personálním obsazení redakce, tedy propuštění redaktora a případně i šéfredaktora.⁷⁴

V listopadu 1950 byli do každé redakce deníku přiřazeni dva „uvědomělí redaktoři.“ Ti plnili funkci dohledu nad zpravodajstvím. Systém fungoval až do roku 1953, kdy byla státně ustanovena *Hlavní správa tiskového dohledu* (HSTD) – cenzurní úřad pod hlavičkou ÚV KSČ. HSTD byla následně přičleněna pod správu ministerstva vnitra.⁷⁵ Hlavním posláním HSTD bylo „*chránit před zveřejněním státní, hospodářská nebo služební tajemství a skutečnosti, jež nesmí být v obecném zájmu zveřejňovány.*“⁷⁶ Publikování bez souhlasu

⁷⁰ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 255.

⁷¹ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 252.

⁷² *Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů*, 1950. In: Praha, ročník 1950, číslo 184. Dostupné také z: <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6mjyqgxhazrvfuya>.

⁷³ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 256.

⁷⁴ Tamtéž;

KNAPÍK, Jiří, 2004. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-212-0, s. 144.

⁷⁵ GROMAN, Martin, 2008. Řízení československých médií v 50. letech 20. století. In: *Acta Musei Nationalis Pragae*. Praha, s. 57-63. ISSN 2570-6861, s. 60-61.

⁷⁶ BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, s. 257.

HSTD bylo trestné.⁷⁷

3.2. Propaganda v rukou pedagogů

Spolu s médii hrál významnou roli v budování společnosti postavené na komunistických koncepcích vzdělávací systém. Školství dalo režimu jedinečnou možnost nejenom vzdělávat, ale i vychovávat loajální aktéry podřízené režimu. O významu učebnic dějepisu z hlediska propagandy svědčí i podkapitola z Osnov občanské nauky, dějepisu a literární výchovy z roku 1949 s názvem *Poznámky k dějepisným osnovám střední školy*, jejíž bod (2) a (3) říkají:

(2) *Je třeba záměrně vésti žactvo k hodnocení významných historických událostí z hlediska ideálů lidové demokracie a socialismu.*

(3) *Při vyučování dějepisu se stále klade hlavní důraz na ony úseky našich i světových dějin, v nichž se uplatňoval lid. Při tom je třeba velikány dějin, kteří vedli lid, národ a lidstvo cestou pokroku, postavit před oči dětí jako vzor.*⁷⁸

Velkou roli při tvorbě a udávání směru učebnicových osnov měl tehdejší ministr školství Zdeněk Nejedlý. Během jeho působení ve vedení ministerstva podnikl dva významné kroky: zavedl devítiletou školní docházku a započal postupné rušení církevních škol, které otvíralo cestu k zavádění ateistických škol, které představovaly základ pro výuku v komunistickém duchu. Zdeněk Nejedlý vnímal české národní tradice jako tradice lidové, demokratické, revoluční, pokrokové se silným sociálním prvkem.⁷⁹ Hlásil se především k husitské a obrozenecké tradici: „*Dnes by Hus byl hlavou politické strany a jeho tribunou by nebyla kazatelna, ale pražská Lucerna anebo Václavské náměstí. A jeho strana by byla velmi blízká – o tom můžeme být přesvědčeni – nám, komunistům.*“⁸⁰ Největší roli v předávání historických událostí ovšem vždy hráli sami pedagogové.⁸¹

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ NEJEDLÝ, Zdeněk, 1949. *Ideová výchova na střední škole: Osnovy z občanské nauky, dějepisu a literární výchovy*. Praha: Státní nakladatelství, s. 17-18.

⁷⁹ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-253-2, str. 327.

⁸⁰ KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha: Paseka, 2012. ISBN 978-80-7432-253-2, str. 327.

⁸¹ RANDÁK, Jan, 2015. *V záři rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*.

4. Obrazy

Ženské postavy z historie se v každém ze studovaných materiálů objevovaly. Ženských historických postav, se kterými režim v periodikách *Vlasta* a *Rudé právo* pracoval, bylo několik, ale pouze Božena Němcová, Eliška Krásnohorská a Karolína Světlá se dostávaly na přední strany periodik. Většina článků se nacházela na straně 7, tedy přesně uprostřed *Vlasty*, ale například B. Němcové byla věnována celá titulní strana *Vlasty*.⁸²

Nejvíce se ženským historickým postavám věnoval týdeník *Vlasta*, a to v poměrně velké míře. Přibližně jednou za čtrnáct dní se o některé z žen zmínil článkem či sloupkem. Výjimku tvořily nepravidelné seriály, které ženám věnovaly celou stranu, a tak o ženách poskytly vcelku konkrétní obraz (například pravidelný seriál o životě Marie Curie Skłodowské v roce 1952).

Učebnice dějepisu pro střední školy⁸³ se otázce ženských historických postav věnují o poznání méně. Příkladem spíše kladné postavy, kterou najdeme v dějepisných učebnicích, je Marie Terezie: „*Vláda Marie Terezie, a zvláště Josefa II. měla zájem, aby se výroba zvyšovala a zlepšovala. Pochopila, že stát bude mít tím větší příjmy, čím hledanější bude zboží jejich výrobců.*“⁸⁴

Jako zápornou postavu potom učebnice uvádějí Marii Antoinettu ztělesňující naprostý opak socialisticky smýšlející ženy. Uvádějí ji jako odstrašující případ: „*V přepychu žila Marie Antoinetta (čti antuaneta) i ostatní členové královské rodiny. Jen šlechta a duchovenstvo měly prospěch z feudálně absolutistického zřízení. Své poddané vykořisťovali a sami byli od daní osvobozeni.*“⁸⁵

Komunisté v rámci propagandy vytvářeli obrazy ženských historických postav, které odpovídaly požadavkům a potřebám režimu. Režim si od každé ženské historické postavy vzal to, co potřeboval k budování propagandy. A to mohlo být cokoliv – vlastnost, dílo, životní událost.

⁸² Josef Farský: Božena Němcová, 1950. *Vlasta*. 4(5), s. 1.

⁸³ Střední školy by dnes odpovídaly druhému stupni základní školy. Dnešní první stupeň byl v padesátých letech označován za „národní školu“.

⁸⁴ DĚDINA, Jan, 1950. *DĚJEPIS: Učební text pro VI. třídu středních škol*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, s. 34.

⁸⁵ Tamtéž, s. 15.

Pilířem komunistické propagandy v rámci historie žen byly ženy devatenáctého století. Mezníkem v otázce ženské emancipace byla revoluce roku 1848.⁸⁶ Poté se ve světě, ale i v českých zemích, začaly ozývat hlasy nespokojených žen.

Ve Vlastě byla zmiňována trojice spisovatelek Helena Malířová, Božena Benešová a Teréza Nováková, ale i všechny matky, sestry, dcery a hospodyně (například služebná Marie Curie Sklodowské⁸⁷) – ženy, na které historie nepamatuje, ale periodika je přesto zmiňovala. Prostor v periodikách dostávaly i významné světové, ale i československé komunistky, například Lily Wächterová nebo Rosalie Hajníková. Téměř každé číslo Vlasty zmiňuje umělkyně, nejvýznamnější však byla nepochybně Karla Vobišová, která se proslavila pomníky Karolíny Světlé a Elišky Krásnohorské

Na začátku padesátých let bylo hlavním cílem propagandy dostat ženy do pracovního procesu. Komunistická ekonomika byla plánovaná na pět let dopředu a plánu nebylo možné dostat bez potřebného množství pracujících. Hospodaření se také stále vzpamatovávalo ze škod způsobených druhou světovou válkou. Tento proces ještě zhoršoval fakt nepřijetí Marshallova plánu. Stát využíval všechny možné prostředky k tomu, aby zapojil ženy do pracovního procesu – zajišťoval mateřskou na 18 týdnů.⁸⁸ Podporována byla ale i tzv. kolektivní péče; například počet jeslí mezi lety 1936 a 1967 vzrostl z 2500 na 67 000 institucí.⁸⁹

4.1. Božena Němcová

Ženských postav z historie, se kterými komunistický tisk pracoval, bylo několik. Mezi nimi však vyčnívá Božena Němcová – ta totiž, nebo alespoň její obraz propojoval všechny atributy, které režim na ženských historických postavách vyzdvihoval. Proto jí je také věnována celá kapitola.

O Boženě Němcové referoval především časopis Vlasta – vyprávění o jejím životním příběhu a údělu nejvíce odpovídá charakteru časopisu, který figuroval jako ústřední orgán RŽ, později ČSŽ. Jeho původním cílem bylo emancipovat ženu. Na přelomu čtyřicátých a

⁸⁶ BAHENSKÁ, M.; HECZKOVÁ, L.; MUSILOVÁ, D.: *Ženy na stáží! České feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., 2010, s. 8-9.

⁸⁷ Manželé, kteří dali nový směr vědě: Petr a Marie Curieovi, 1954. *Vlasta*. 8(38), s. 10.

⁸⁸ HAVELKOVÁ, Barbara, 2015. Tři stádia genderu v socialistickém právu. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*. Praha: SLON, s. 38. ISBN 978-80-7419-096-4, s. 56.

⁸⁹ Tamtéž.

padesátých let dvacátého století se Vlasta pod vlivem ČSŽ snažila dostat své úlohy státní instituce a dostat ženy do pracovního procesu. Zaměstnanost byla žádoucí vzhledem k nutnému plnění pětiletých plánů.⁹⁰ V Rudém právu Božena Němcová figuruje nejvíce z ženských historických postav, deník ale referuje o jejím životě pouze okrajově. Rudé právo často pouze vydávalo úryvky z významných děl spisovatelky nebo svolávalo na různé akce pod záštitou nějakého výročí spojeného s postavou Boženy Němcové. Příkladem může být otisk části kapitoly z knihy *Babička*,⁹¹ která se v Rudém právu nachází na páté straně bez jakýchkoliv informací o jeho autorce. O obraze Němcové vytvořeném režimem se v Rudém právu příliš nedozvíme. Božena Němcová byla deníkem pravidelně zmiňována v datum jejího úmrtí, či narození. Komunisté každoročně připravovali vzpomínkové či oslavné akce, během kterých na B. Němcovou, ale i ostatní významné ženy, vzpomínali. V Rudém právu se velmi často vyskytovaly pozvánky na tyto události.⁹²

Nejčastější pojmy, které se vyskytují na stránkách Vlasty a Rudého práva, ve spojení s osobností B. Němcové jsou: bojovnice, **básnířka**, „naše“, největší spisovatelka, sociální postavení, venkovská, chudá, dvorská dáma, Hynek, Josef Němec, **proletářka**, Vojta Náprstek, Karolína Světlá a Jan Neruda.

Studentům prostřednictvím učebnic dějepisu pro střední školy Božena Němcová není prezentována ani jednou.

Komunisté z obrazu Boženy Němcové vytvořili kult osobnosti, který se v mnohých paralelách podobá kultu osobnosti významných komunistických vůdců. Pro režim představovala ideální ženu, kterou mohl prezentovat veřejnosti. Takto o ní hovoří článek ve Vlastě z roku 1950: „*Její dílo je pravdomluvně čiré, až naivně prostosrdečné a prostodušné, tak i její podoba, oko do srdce okno, po každé na obrázku zachycuje bez přetvářek postup životního, charakterového, myslitelského vývoje této jedinečné, ojedinele vyrostlé, osaměle stojící ženské postavy našeho duchovního, literárního, sociálně opravného probuzení.*“⁹³ Roku 1950 byl Němcové na Slovanském ostrově dokonce vystaven pomník, informuje o

⁹⁰ŠPRINCOVÁ, Veronika, 2015. Postavení žen v Československu v období let 1948-1989 v dobových sociologických výzkumech a datech. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*, s. 100.

⁹¹NĚMCOVÁ, Božena, 1950. Návštěva ve mlýně. *Rudé právo*. 30(25), s. 5.

⁹²ČTK, 1952. Vzpomínkové slavnosti k 90. výročí B. Němcové. *Rudé právo*. 32(14), ISSN 0032-6569, s. 3.; ČTK, K 70. narozeninám národní umělkyně Marie Majerové, 1952. *Rudé právo*. 54(24), s. 4. ISSN 0032-6569, s. 4;

ČTK, Manifestace 100.000 berlínských pracujících na paměť K. Liebknechta a R. Luxemburgové, 1952. *Rudé právo*. 54(12), 3. ISSN 0032-6569, s. 4.

⁹³NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 9.

tom Rudé právo z 3. února 1950: „*Delegace Společnosti B. Němcové, Rady žen a Svazu čs. spisovatelů odevzdala ve čtvrtek v kanceláři presidenta republiky sádrový návrh (...) Podle návrhu je zhotovován bronzový pomník, který bude postaven ještě v tomto roce na Slovanském ostrově.*“⁹⁴

Můžeme jen odhadovat, nakolik byla tvrzení o životě spisovatelky sepsaná v periodikách pravdivá. Důležité však je, že informace ze života ženských historických postav, které se propagandě nehodily, zůstaly veřejnosti neodhalené. Z korespondence B. Němcové⁹⁵ vyplývá, že její manželství bylo velmi nešťastné stejně jako její život prožitý v chudobě. Komunistický režim však potřeboval vytvořit obraz pozitivní ženy, jež je šťastná ve své skromnosti a práci – a ten měl sloužit jako další z příkladů a návodů na šťastný život obyčejným ženám. „*Je krásnou ženou, ale ženou myslící, chudým člověkem, ale člověkem hrdým, uvědomělým a uvědomujícím všechny, kdož vstoupili do jejího okruhu, bojovnicí, nestarající se vůbec o to, že může být životem a dobou udolána.*“⁹⁶

O osobnosti Josefa Němce lze získat informace z jeho korespondence a svědectví současníků. Ačkoliv jeho působení nepochybně ovlivnilo život a dílo Boženy Němcové, dobová periodika o něm nabízejí jen velmi okrajové informace. Němcovi se brali velmi mladí, Boženě bylo teprve 17 let, o čemž se zmiňuje i Vlasta z roku 1950. Vyobrazuje Boženiny první pocity z manželství s Josefem: „*Je to zde naivní obětovaná ovečka se sklopenýma očima, s hlavou naivně a snad i trochu stydlivě skloněnou; na tomto obrázku je docela dobře vidět, že se tato mladá žena provdala – jak sama později napsala – z vlastního rozumu a na naléhání dospělých rádců kolem ní, bezvolně, nedobrovolně.*“⁹⁷ Je však nutné dodat, že citovaná dvojstrana, která je Boženě Němcové v únoru 1950 věnována, je v období socialismu ve své výmluvnosti a otevřenosti ojedinělá. Nabízí přehled života B. Němcové ve fotografiích a ve velmi obsáhlém textu, a ačkoliv nemůže být pochyb o jeho propagandistické funkci, tak jako jediný článek nabízí pohled i do intimnějších částí života B. Němcové. O dalším vývoji manželství Němcových se periodika příliš nezmiňují, většina negativních zkušeností byla pro režimní propagandu nepotřebná. Výjimkou je text z Vlasty

⁹⁴ ČTK, 1950. Návrh pomníku Boženy Němcové presidentu republiky. *Rudé právo*. 30(29), 1. ISSN 0032-6569.

⁹⁵ NĚMCOVÁ, Božena. *Božena Němcová – Korespondence*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 978-80-7106-933-1, s. 3.

⁹⁶ NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 9.

⁹⁷ NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 8.

z roku 1955: „*Dopisy Boženy Němcové z domu na Václavském náměstí jsou trpké a žalující na všelijaké starosti. I myslí na pobyt na venkově.*“⁹⁸

Vlasta své čtenáře přesvědčuje o tom, že B. Němcová patřila k proletariátu, tedy ke třídě společnosti, jež nevlastní výrobní prostředky. Vyobrazuje chudobu autorky jako pozitivní odklon od kapitalismu: „*už není dvorská dáma, už není nastrojená, uměle nachystaná krasavice z podruží buržoasní smetánky, z okraje majetné společenské vrstvy městské společenské třídy, už je jen proletářka.*“⁹⁹ Komunisté se v rámci propagandy vymezovali vůči bohatším obyvatelům měst, naopak oceňovali „*uskrovňování*“¹⁰⁰ a s ním spojený *nedostatek*.¹⁰¹ Propaganda se v Rudém právu (1950), ve vztahu Němcové ke šlechtě, odkazuje na témata v Babičce: „*Němcová je zobrazila v Babičce. Na jedné straně rozmařilá šlechta a její nadutí a omezení služebníci, na druhé straně drobní vesničtí lidé, kteří milují práci, navzájem si pomáhají a vytvářejí si vlastní, hluboce prožitou moudrost.*“¹⁰²

Texty o Boženě Němcové se silně vymezují vůči šlechtě. Na jedné straně žila velmi nadaná a pokroková spisovatelka, na druhé žena „*doprošující se o milodary a dary z lásky a literární ústupky vypočtené na výpomoc z nouze.*“¹⁰³ Vlasta následně přesně pojmenovává, kteří šlechtici mohli za chudobu Němcové „*ta Voračická z Paběnic na věnovaném listu Babičky, která za to autorce nedala, ach běda, nic, ten hrabě Březenský z Pohorské vesnice nad tím vším ještě i poznání, že se nyní spokojení a svůj klid chránící měšťané (i sám K. J. Erben) jí musí vyhýbat...*“ B. Němcová o pomoc vždy žádala své zámožnější přátele. Přátelé B. Němcové jsou Vlastou často zmiňováni, a to především Dušan Lambl – lékař, který léčil syna Boženy Němcové – Hynka. Dalšími přáteli, které tisk zmiňoval, byli: Vojta Náprstek, sestry Rottovy (Karolína Světlá a Sofie Podlipská), Jan Neruda a Vítězslav Hájek.¹⁰⁴ O milostných vztazích B. Němcové se v žádném ze zmíněných periodik nepíše.

Pro propagandu bylo důležité, že ačkoliv Němcová v životě prožila mnoho neštěstí, zůstávala bojující vlastenkou. Jako autorčino největší neštěstí je na stránkách Vlasty předkládáno žití v chudobě a na úkor svých přátel kvůli bohatým šlechticům, dále potom její vlastní nemoc. Smrt syna Hynka a nešťastné manželství s Josefem Němcem je na stránkách

⁹⁸ VÁCLAVKOVÁ, Jaroslava, 1955. Pouť Prahou s autorkou Babičky. *Vlasta*. 9(45).

⁹⁹ NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 9.

¹⁰⁰ Tamtéž.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² ČTK, 1950. Dramatisace z díla Boženy Němcové. *Rudé právo*. 30(36), ISSN 0032-6569, s. 3.

¹⁰³ NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 9.

¹⁰⁴ NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 9.

Vlasty upozadováno. Velmi krátký sloupek z Vlasty z roku 1949 věnuje velkou část popisu nešťastného osudu Němcové: „*V roce 1850, kdy Němec byl přeložen do Uher, zůstala Němcová se čtyřmi dětmi v Praze. V té době již trpěla těžkou ženskou chorobou a zároveň hmotným nedostatkem.*¹⁰⁵ A článek hned vzápětí osvětluje, kdo mohl za její nešťastný osud: „*Žena, která dala národu čistě ryzí klenoty pravého umění, a byla tehdy ještě nechápána úzkoprsou měšťanskou společností, zemřela v bidě a strádání ve dvačtyřiceti letech.*“¹⁰⁶

Kromě psaní o autorčině životě, režim předával obraz Boženy Němcové i prostřednictvím společenských událostí, které se konaly povětšinou v nějaké významné výročí či u příležitosti MDŽ. Tuto informativní roli většinou zastávalo Rudé právo. Například v únoru 1950 svolává oslavy ke 130. výročí autorčiných narozenin „*Masové organisace, především Rada žen ve spolupráci s osvětovými pracovníky připraví kulturní večery a besedy o Boženě Němcové...*“¹⁰⁷ Dle citovaného článku byla událost opravdu velkolepá – významné osobnosti přednesly projevy: „*Projev bude mít místopředsedkyně Národního shromáždění Anežka Hodinová - Spurná, primátor hlavního města Prahy Dr. Vacek, rektor Karlovy university prof. Dr. Jan Mukařovský, úderník Bohumil Chlupáč z Automobilky Praha*“¹⁰⁸, během oslav dokonce vyšla „lidově“ ilustrovaná vydání Babičky. Nad oslavou držel záštitu ministr školství, Zdeněk Nejedlý.¹⁰⁹ Rudé právo věnovalo samostatný článek informaci o dramatisaci díla B. Němcové u příležitosti 130. narozenin – účastnily se pražské Vinohradské a Městské divadlo.¹¹⁰ K uctění památky úmrtí Boženy Němcové byly pravidelně Svazem čs. spisovatelů spolu se Společností Boženy Němcové pořádány pietní akce.¹¹¹

4.2. Marie Curie Skłodowska

Zařazení do kategorie pracující žena a zároveň matka se nevyhnula vědkyně Marie Curie Skłodowska: „*Po vyčerpávajících dnech se Marie vrací do své domácnosti. Po smolinci přicházejí na řadu zavařeniny (...). Se stejnou pečlivostí jako své vědecké výzkumy zaznamenává si Marie Curieová své zkušenosti s rybízovou zavařeninou*¹¹².“ V září roku

¹⁰⁵ Z díla našich spisovatelek: Božena Němcová, 1949. *Vlasta*. 3(10), s. 7.

¹⁰⁶ Z díla našich spisovatelek: Božena Němcová, 1949. *Vlasta*. 3(10), s. 7.

¹⁰⁷ ČTK, 1950. Před 130. výročí narození Boženy Němcové. *Rudé právo*. 30(28), 1. ISSN 0032-6569, s. 3.

¹⁰⁸ Tamtéž.

¹⁰⁹ Tamtéž.

¹¹⁰ ČTK, 1950. Dramatisace z díla Boženy Němcové. *Rudé právo*. 30(36), 1. ISSN 0032-6569.

¹¹¹ ČTK, 1952. Vzpomínkové slavnosti k 90. výročí B. Němcové. *Rudé právo*. 32(14), ISSN 0032-6569, s. 3.

¹¹² Manželé, kteří dali nový směr vědě: Petr a Marie Curieovi, 1954. *Vlasta*. 8(38), s. 10.

1948 vycházel v každém čísle Vlasty na straně 10 psaný seriál mapující život manželů Curieových s titulkem *Manželé, kteří dali vědě nový směr*. Kromě dlouhého popisování jejich seznámení je text zaměřen převážně na život Marie Curie Sklodowské. Ta kromě své role matky plnila i další role hodící se komunistické propagandě, například její nezvyklá role ženy pracující v technickém oboru. Periodikum Vlasta se věnovalo tématu skromnosti a oddanosti Sklodowské: „*Cítili jsme se velmi šťastni. V naší ubohé kůlně panoval veliký poklid (...). Když nám bylo příliš zima, občerstvil nás šálek čaje, vypitý v blízkosti kamen. Žili jsme jedinému zájmu, žili jsme jako ve snu.*“¹¹³ Vlasta tím svým čtenářkám chtěla naznačit, že i úspěšná a pracující žena, jako byla například Marie Curie Sklodovská, může žít ve skromnosti a být šťastná.

4.3. Karolína Světlá a Eliška Krásnohorská

Karolína Světlá a Eliška Krásnohorská patřily mezi nejvýznamnější představitelky ženského hnutí devatenáctého století. Obě byly pokrokové spisovatelky, které se zasloužily hlavně o zapojení žen do vzdělávání,¹¹⁴ o čemž Vlasta informuje konkrétně a věcně. Ačkoliv by se mohlo zdát, že komunistická strana mířila během svého působení pouze na svůj dělnický elektorát, v zajmu režimu bylo předat vzdělání co největšímu množství žen (samozřejmě společně s patričním výchovným rámcem); feminizace do té doby tradičně mužských studijních oborů se dále projevovala feminizací podobných oblastí na pracovním trhu.¹¹⁵ Fakt, že kvalifikovaným ženám se rozšířily možnosti uplatnění na pracovním trhu, šel ruku v ruce se zvyšováním zaměstnanosti. Právě Krásnohorská a Světlá mohly sloužit jako dobrý vzor dívkám toužícím po vzdělání.

Karolína Světlá (rodným jménem Rottová, provdaná Mužáková) je ve Vlastě z roku 1949 představena jako žena z lidu: „*K. Světlá se proslavila svými povídkami ze života rázovitých českých venkovanů, dovedla proniknout hluboko ke kořenům jejich nitra.*“¹¹⁶ V časopisu Vlasta se velmi často vyskytuje zmínka o díle Světlé, a to konkrétně *Ještědských románech*.

¹¹³ Manželé, kteří dali nový směr vědě: Petr a Marie Curieovi, 1954. *Vlasta*. 8(38), s. 10.

¹¹⁴ BAHENSKÁ, M.; HECZKOVÁ, L.; MUSILOVÁ, D.: *Ženy na stáží! České feministické myšlení 19. a 20. století*, s. 15.

¹¹⁵ ŠPRINCOVÁ, Veronika, 2015. Postavení žen v Československu v období let 1948-1989 v dobových sociologických výzkumech a datech. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*, s. 100.

¹¹⁶ Z díla našich spisovatelek: Karolína Světlá, 1949. *Vlasta*. 3(11), s. 7.

V románu autorka popisuje morální nadřazenost venkovanů nad pražskými měšťáky.¹¹⁷ Paradoxní je, že Karolína Světlá vyrůstala ve velmi zámožné rodině, učila se jazyky a přátelila se s kolegy ze zahraničí.¹¹⁸ Vlasta její obraz vykresluje pouze vzhledem k jejímu vztahu k vesnici a lidu a k myšlence emancipace. Světlá byla, dle Vlasty z roku 1949, „*bystrou pozorovatelkou zvláště ženských povah; dovedla si všímat a ztvárnit nejen jejich citový život, ale vést je k mravnímu vědomí, pravdivosti a poctivosti, lásce k práci a vlasti, k obětování sebe sama pro dobrotu druhých*“. Článek klade důraz na důležitost mravní otázky, kterou Světlá pociťovala. Odkazuje na to, že odolala touze pro zachování rodiny: „*(...) tento mravní cíl ženské osobnosti si sama prozapasila přemoženou láskou k Janu Nerudovi; aby nerozvrátila svou vlastní rodinu*.“¹¹⁹

Eliška Krásnohorská je v časopise Vlasta několikrát zmiňována jako mladší přítelkyně Karolíny Světlé s podobnými cíli. V číslech z let 1949 a 1952 se objevují pojmy jako „*přední básnířka XIX. století*“,¹²⁰ „*bojovnice za svobodu*“,¹²¹ „*průkopnice vzdělání a práv žen*“,¹²² „*nadaná hudebnice*“,¹²³ „*láska k rodné zemi*“,¹²⁴ „*pilná a vzdělaná žena*“.¹²⁵ Na rozdíl od Karolíny Světlé však Eliška Krásnohorská pocházela z chudých poměrů a po smrti svého otce se „*starala o osm dětí, z nichž tři byly nevlastní – starostlivá a pečlivá matka a vzácná žena pokrokového smýšlení*“.¹²⁶ Krásnohorská zde představuje roli ideální ženy, která měla sloužit jako vzor dalším ženám – žena, která vychovává děti (ač nevlastní), ale zároveň vykonávající placené povolání. Kromě zmíněného je zde spisovatelka vyobrazována jako bojovnice a vlastenka, která i ke konci svého života bojovala za národ: „*(...) dohasínal v těžce chorém těle plamen nezmarného, statečného ducha neohrožené bojovnice za ideu národní svobody i za ideu lidské svobody ženské*“.¹²⁷ V citaci jsou naznačeny další dva důležité znaky, které spojují ženské historické postavy, kterým časopis Vlasta věnoval pozornost – životní neštěstí a „svoboda“. Eliška Krásnohorská se zasloužila o vznik a otevření prvního soukromého gymnázia Minerva a o vstup žen na filosofickou a

¹¹⁷ MERHAUT, Luboš, a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Svazek 4/I. S–T. Praha: Academia, 2008. 1082 s. ISBN 978-80-200-1670-6, s. 446–451.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Z díla našich spisovatelek: Karolína Světlá, 1949. *Vlasta*. 3(11), s. 7

¹²⁰ URBANOVÁ, Věra, 1952. Eliška Krásnohorská. *Vlasta*. 5(13), s. 7.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Tamtéž.

¹²³ Tamtéž.

¹²⁴ Tamtéž.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ URBANOVÁ, Věra, 1952. Eliška Krásnohorská. *Vlasta*. 5(13), s. 7.

¹²⁷ Tamtéž.

lékařskou fakultu.¹²⁸ O tom Vlasta z března 1949 referuje takto: „(...) vedle Karolíny Světlé usilovala o právo ženy na vzdělání a na účast ženy ve všech oborech veřejného života. Její zásluhou a přičiněním bylo vybudováno r. 1890 první dívčí gymnasium pražské a po dalších neúnavných bojích bylo r. 1897 povoleno ženám studium na filosofické fakultě, r. 1900 na lékařské.“¹²⁹ Vlasta z listopadu 1952 umístila článek o Elišce Krásnohorské znovu na stranu 7, ale již nezmiňuje (ačkoliv je taktéž popisného a životopisného charakteru) její zásluhy o vstup dívek a žen na gymnázia a univerzity.¹³⁰ Jedním z období, na které časopis Vlasta často odkazoval, byl rok 1848. Posloužila jim k tomu i postava E. Krásnohorské, která ve své knize *Z mého mládí* líčí život v tehdejší Praze, ač o revolučních událostech slyšela jen z vyprávění svého bratra Karla, který revoluci prožil ve Vídni: „(...) přinesl vzrušující zprávy o tamních nepokojích, tužbách po svobodě, kvasících ve všech mladých myslích (...) nebylo slyšeti jiných slov než svoboda, světlo, pokrok, rovné právo národů, jazyků a stavů...“¹³¹

E. Krásnohorská je Vlastou opakovaně oceňována za své vlastenectví. Hned v prvním odstavci v článku z roku 1949 Vlasta zmiňuje Krásnohorské vlastenecká díla: „(...) verše, které vyjadřují její lásku k rodné zemi a podněcují slovanskou vzájemnost (První sbírka „Z máje žití“, další „Ze Šumavy“ známá téměř každému Čechu (...)).“¹³²

Díky Karolíně Světlé a Elišce Krásnohorské proslula i umělkyně Karla Vobišová. Portrétní busty zmíněných spisovatelek, které tvořila od roku 1948, uspěly na výstavě „Deset let československé lidově demokratické republiky ve výtvarném umění“ konající se v prosinci 1955 v Praze. Za obě podobizny autorka získala uznání cenou České akademie věd a umění.¹³³ Karla Vobišová dle dobového článku zachytila „líbeznou tvář Elišky Krásnohorské i podobiznu Karolíny Světlé, dále se jí „podařilo ve tvářích obou žen vystihnout výjimečnost a vdechnout do věrně podaných portrétů ducha.“¹³⁴ Některá díla Karly Vobišové můžeme v pražských ulicích potkávat dodnes (například pomník E. Krásnohorské z roku 1938).

¹²⁸ UHROVÁ, Eva. *Anna Honzákova a jiné dámy*. 2012, s. 268.

¹²⁹ URBANOVÁ, Věra, 1952. Eliška Krásnohorská. *Vlasta*. 5(13), s. 7.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Eliška Krásnohorská, 1949. *Vlasta*. 3(13), s. 7.

¹³³ KRTILOVÁ, Eva, 1955. Přehledka československého výtvarného umění. *Vlasta*. 9(49), s. 4

¹³⁴ Tamtéž.

4.4. Barbora Holá

Příběhu Barbory Holé je ve Vlastě věnovaná půlstrana textu s titulkem *Naše pracovnice*.¹³⁵ Vlasta článek uvádí jako vzpomínku na „známou maminku 14 dětí“ a ženu, která měla vždy „dost sil překonat starosti, ale i pomáhat druhým“, například proto, že v 75 letech oslepla, ale díky operaci jí byl zrak navrácen.¹³⁶ Samotnou kapitolu jí věnuji, protože představuje ideální typ, ukazuje čtenářkám Vlasty pohled na obyčejný život dělnice a Vlasta sama přiznává, že její postava by měla ostatní ženy inspirovat: „Všechny naše maminky měly by si vzít příklad z toho, co lze prací, trpělivostí a mateřskou láskou národu dát.“¹³⁷

Barbora Holá celý život neúnavně pracovala: „První vstávala, poslední uléhala, vedla domácnost, a přitom pracovala ještě na poli, v obchodě, zúčastňovala se veřejného života.“¹³⁸ Režim takové ženy potřeboval, především z ekonomických důvodů.

Kategorie, která většinu zmíněných žen spojovala, bylo prožité životní neštěstí. Barbora Holá – matka čtrnácti dětí ztratila syna i manžela: „Ve světové válce ztratila syna Václava, horníka z bývalého dolu RONA, po něm svého manžela (...).“¹³⁹ Nutnost zvýšení počtu pracujících žen režim chápal a implementoval pomocí požadavku rovnoprávnosti, který ale již nenaplňoval původní záměr požadavků, které byly formulovány RČŽ před únorovým převratem.¹⁴⁰

U Barbory Holé můžeme najít další společný znak, proti kterému se režim vytyčuje. Je jím vymezení vůči odkazu druhé světové války a odkazu nacismu. Holé syn, který byl postřelen „SSmany“ při boji během národního povstání a během války se s nacisty dostal do konfliktu mnohokrát, bojoval za vlast už před válkou-a již za první republiky byl pronásledován za komunistickou činnost.¹⁴¹

¹³⁵ NAŠE PRACOVNICE: Skromné hrdinství našich maminek, 1948. *Vlasta*. 2(37), s. 5.

¹³⁶ Tamtéž.

¹³⁷ Tamtéž.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ NAŠE PRACOVNICE: Skromné hrdinství našich maminek, 1948. *Vlasta*. 2(37), s. 5.

¹⁴⁰ NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvláštěný hlas*, s. 180.

¹⁴¹ NAŠE PRACOVNICE: Skromné hrdinství našich maminek, 1948. *Vlasta*. 2(37), s. 5.

4.5. Další spisovatelky

Vybraným spisovatelkám byl mezi lety 1949-1952 zhruba jednou měsíčně věnovaný článek ve *Vlastě* přes celou stranu 7, který nejdříve nastínil spisovatelčin život a uvedl kus z jejího díla. V následující kapitole se věnuji čtyřem spisovatelkám, kterým není věnována samostatná kapitola, a které zemřely před rokem 1948.

První zmíněnou je Helena Malířová (1877-1940). Vlasta spisovatelky vykresluje jako ženy, které toužily po rovnoprávnosti, ale zároveň jim zůstávala ženskost – tyto vlastnosti H. Malířová projevovала ve svých románech: „*kreslí ve svých povídkách a románech citové ženské typy s nevyčerpatelnými smysly a s dychtivými tužbami po uznání jejich smelejších práv k životu.*“¹⁴² Vlasta na ženy apelovala – správné bylo, aby žena chodila do práce stejné jako muž, ale měla zůstat stále citovější a vyzářovat ženskost. Helena Malířová získala své místo ve *Vlastě* i kvůli své „*obětavé práci novinářské; po léta byla redaktorkou Rudého práva a ženského týdeníku.*“¹⁴³ Kromě toho tisk poukazuje na to, že uměla (krom dalších jazyků) ceněnou bulharštinu.¹⁴⁴

Další žena, která se na sedmé straně *Vlasty* vyskytla, byla Božena Benešová (1873-1926). Pocházela z Moravy a ve svých dílech popisovala „*motiv ironického okouzlení mladých ilusí, to ještě tragických rozporů skutečnosti se snovými představami.*“¹⁴⁵ To, co spisovatelky spojovalo, byl realismus. V zájmu režimu nebylo, aby ženy ani muži snili či věřili – církev byla v nemilosti a důležité bylo pracovat, vychovávat děti, plnit plán a pětiletku. Doba se odklání od odkazu romantismu a baroka – ve článku o Boženě Němcové je dokonce uvedeno sousloví „*barokní zaostalost*“.¹⁴⁶

Teréza Nováková (1853-1912) byla další z realistických autorek, kterou režim vyzdvihoval. Článek o ní dokonce nese název *Před čtyřiceti lety zemřela vynikající česká realistická spisovatelka Teréza Nováková.*¹⁴⁷ Její dílo je úzce spojeno s Litomyšlí „*městem M. D. Rettigové a Aloise Jiráka,*“¹⁴⁸ dalších osobností, které se staly předmětem komunistické propagandy. Článek odkazuje na vzory Boženy Němcové a Karolíny Světlé, které ovlivnily

¹⁴² Z díla našich spisovatelek: Helena Malířová, 1949. *Vlasta*. 3(17), s. 7.

¹⁴³ Z díla našich spisovatelek: Helena Malířová, 1949. *Vlasta*. 3(17), s. 7.

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Z díla našich spisovatelek: Božena Benešová, 1949. *Vlasta*. 3(18), s. 7.

¹⁴⁶ NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5), s. 9.

¹⁴⁷ Před čtyřiceti lety zemřela vynikající česká realistická spisovatelka Teréza Nováková, 1952. *Vlasta*. 6(46), s. 7.

¹⁴⁸ Tamtéž.

její tvorbu: „Po příkladu Boženy Němcové a Karolíny Světlé prochází Teréza Nováková východočeským venkovem, studuje jeho nářečí, zvyky, práci a z mladistvé romantiky, která se jevila v její první tvorbě, přechází k slovesnému realismu.“¹⁴⁹ Nováková tedy naplňuje obraz spisovatelky z lidu, žijící a píšící o venkovu a od romantismu přechází k realismu. Ve článku je dále obhajován rok 1848, o kterém Nováková píše ve svém románu *Na Librově gruntě*, který komunisté považovali za první revoluci organizovanou zesпода, tedy lidem: „ukazuje revoluční rok 1848, jak se projevil na venkově touhou po osvobození národním a společenském.“¹⁵⁰

Článek ve *Vlastě* z roku 1959 se překvapivě o Boženě Vikové – Kunětické zmiňuje především jako o spisovatelce. Její dílo představuje i v seriálu *Z díla našich spisovatel*. Článek oceňuje její romány „útočící na tehdejší společenskou nespravedlnost a úzkoprsé měšťáctví (...).“¹⁵¹ *Vlasta* vyzdvihuje také realismus přítomný v povídkách Kunětické: „Rané literární práce B. Kunětické jsou realistické povídky a obrázky z venkovského a maloměstského života.“¹⁵² Přesto se zde objevuje pojmenování „nesmlouvavá feministka“, které bylo v tehdejší rétorice chápáno velmi negativně (jako odkaz na fungování ženských spolků před rokem 1948). Ve *Vlastě* jsou uvedeny pouze strohé informace o její politické kariéře: „byla první českou poslankyní na říšské radě (1912) a také první senátorkou revolučního Národního shromáždění československého.“¹⁵³

4.6. Jana z Arku

Pro režim bylo důležité ukázat vzory žen z historie, které bojovaly za to, v co věřily, a zároveň byly v souladu s komunistickou rétorikou. Nejčastěji se jednalo o boj za národ, avšak každá z žen, která je uvedena v dobových periodikách, je zde vykreslena jako bojovnice. Neštěstí, které si většina ze zmíněných žen prožila, je v jednotlivých člancích zdůrazňováno a má za cíl přiblížit čtenářce či čtenáři život těchto významných žen. Ukázat, že i ony prožívaly neštěstí stejné jako my. Například Elišku Krásnohorskou v sedmdesáti letech postihlo revmatické onemocnění: „(...) dohasínal v těžce chorém těle plamen nezmarného, statečného ducha neohrožené bojovnice za ideu národní svobody i za ideu

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ Z díla našich spisovatelek: Božena Viková-Kunětická, 1949. *Vlasta*. 3(20), 1, s. 7.

¹⁵² Z díla našich spisovatelek: Božena Viková-Kunětická, 1949. *Vlasta*. 3(20), 1, s. 7.

¹⁵³ Tamtéž.

lidské svobody ženské. Od mládí stížena těžkým kloubovým revmatismem (ve stáří psala perem přivázaným k prstu) (...) zřekla se navždy osobního štěstí a věnovala všechny své síly a zájmy národu.“¹⁵⁴

Jana z Arku splňuje několik kritérií pro to, aby se mohla stát součástí komunistické propagandy. V učebnicích dějepisu se o ní ale nepíše. Ve Vlastě najdeme o Janě z Arku článek z března 1948. Popisuje ji jako „*statečné venkovské děvče s ohnivou láskou k vlasti, stává se bojovnicí, protože žije mezi vojáky jako jedna z nich, ale neztrácí na své ženskosti (...). Znelíbila se vznešeným pánům a církevním hodnostářům.*“¹⁵⁵ V tomto článku najdeme hned několik obrazů, které Johanka z Arku představuje – je chudé venkovské děvče, pochází z prostého lidu. Ačkoliv je ženou, bojuje za svou vlast a bojuje stejně dobře jako mužští vojáci. Zemřela kvůli rozhodnutí církve a bohatých. Ženy z historie mohly být inspirací pro československé ženy, podporovat v nich vlastenectví a touhu bojovat za vlastní národ (i když třeba ne v takové míře jako Jana z Arku).

¹⁵⁴Vlasta, 1949, 3(13), str. 7.

¹⁵⁵JANA Z ARKU, 1948. Vlasta. 2(9), 1. Str. 5.

Závěr

Cílem práce bylo zodpovědět čtyři výzkumné otázky prostřednictvím analýzy dobových textů a jejich diskurzu. Zajímalo mě, jakým způsobem komunistický režim v Československu pracoval s ženskými historickými postavami v období od roku 1948 do roku 1956, jež je odborníky označováno za totalitní a posttotalitní, v týdeníku *Vlasta* a deníku *Rudé právo*. Pokud jde o propagandu mířenou na žáky, analyzovala jsem učebnice dějepisu pro střední školy vydané ve stejném období, tedy mezi léty 1948 a 1956.

Nejvíce textů, které se věnovaly popisu žen z historie, jsem našla v periodiku *Vlasta*. To vytvářelo jejich obrazy. Události, spojené s významným výročím některé z ženských historických postav, byly organizovány a svolávány prostřednictvím deníku *Rudé právo*. Redaktorky a redaktoři *Vlasty* popisovali nejenom „produkt“, který ženy z historie tvořily, ale i jejich životy a okolnosti, které jejich životy a působení ovlivňovaly – tvořily obrazy. *Vlasta* tak v tomto směru následovala charakter časopisu, který začala vydávat Československá rada žen po druhé světové válce v čele s Miladou Horákovou, ovšem tentokrát v souladu s komunistickou propagandou a jejími potřebami. Převzít moc nad obsahem časopisu se komunistům podařilo během února 1948, kdy ČRŽ změnila vedení i stanovy organizace. Požadavky, které stanovilo vedení organizace před převratem se z periodika postupně vytrácely.

Deník *Rudé právo* v prezentaci ženských historických postav postupoval jiným směrem. *Rudé právo* fungovalo jako informační médium, často vydávalo články, které informovaly o akci spojené s úmrtím či narozením některé z ženských historických postav, nejčastěji B. Němcové. Lze ho z hlediska tématu chápat pouze jako doplněk *Vlasty*. Ženy zmiňované *Rudým právem* totiž většinou kopírovaly ženy vyobrazené *Vlastou*. Propaganda v tomto směru postupovala směřodatně a jednotně.

Nejméně se ženy z historie objevovaly ve studovaných učebnicích dějepisu. Pokud ano, tak jako bojovnice z lidu, které měly posloužit žákům jako vzor (Jana z Arku, Teta s Kazi a Libuší). Nebo naopak Marie Antoinetta, která v učebnicích hraje roli odstrašujícího případu rozhazovačné kapitalistky. Marie Terezie je v učebnicích popisována fakticky, spíše pozitivně. Jádrem práce představují obrazy žen, které žily v 19. století. Nejčastěji zmiňovanou byla bezpochyby Božena Němcová, dva pojmy, které se v souvislosti s jejím jménem v periodikách vyskytují nejčastěji, jsou *proletářka* a *básnířka*. B. Němcová propojovala všechny znaky, jež režim na ženských historických postavách vyzdvihoval.

Nejčastěji byly zmiňovány ženy, které byly výborné ve svém oboru. Zdůrazněná byla sociální činnost, ale zároveň práce v domácnosti a starost o děti. Z hlediska práce v domácnosti bylo ve velké míře podtrhováno zavařování, i tam, kde bychom důraz na domácí práce nečekali, například u Marie Curie Skłodowské.

Velmi často se v periodikách objevovaly spisovatelky – Vlasta popisovala jejich obrazy, Rudé právo povětšinou pouze představovalo jejich díla. Vlasta oceňovala jejich realistická díla a odklon od romantismu. Jako spisovatelky jsou představeny i Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská a Božena Viková – Kunětická. Kromě jejich vlastenectví Vlasta poukazovala na jejich zásluhy v oblasti vzdělávání žen. Díky E. Krásnohorské a K. Světlé se ukázalo, že režim prostřednictvím Vlasty cílil na různé skupiny žen – chtěl zaujmout i ženy vzdělané a jako vzor jim předložil právě výše zmíněné spisovatelky.

Často se ve Vlastě vyskytovaly „obyčejné“ ženy. Režim u nich vyzdvihoval schopnost skloubit mateřství a práci.

Vlastnost, která všechny ženy figurujících na stránkách Vlasty a Rudého práva spojovala, byla bojovnost a odvaha. Buď odvaha k obraně národa (Jana z Arku) nebo odvaha přežít prožité neštěstí, přinést oběť. Neštěstí si prožily všechny ženy zmíněné Vlastou – buď v podobě ztráty dítěte či nemoci (K. Světlá) nebo například v podobě chudoby (B. Němcová). B. Němcová je Vlastou oceňována za svůj odklon od kapitalistického způsobu žití, na druhou stranu Vlasta přiznává, že autorčin nedostatek byl nespravedlností. Za viníky byla následně označena šlechta, která Němcovou nedokázala dostatečně ocenit.

V následujícím výzkumu daného tématu by stálo za to zkoumat obrazy ženských historických postav v propagandě napříč celým obdobím socialismu. I během mnou zvoleného časového období osmi let sledujeme posun témat ve Vlastě směrem od původního požadavku číslo jedna, tedy rovnoprávnosti. Myšlenka rovnoprávnosti a ženské emancipace, která byla definovaná Radou žen po druhé světové válce, je na přelomu čtyřicátých a padesátých let nahrazena požadavkem vstupu žen do pracovního procesu v souladu s ideou marxismu-leninismu. V praxi se články například o E. Krásnohorské a K. Světlé po roce 1950 postupně vytrácely a mnohem více prostoru začaly dostávat neznámé pracující ženy-matky z historie.

Summary

The goal of the thesis was to answer four research questions via discourse analysis. I was interested in which way communist regime in Czechoslovakia worked with woman's historical personalities between 1948 and 1956 in periodicals *Vlasta* and *Rudé právo* and history schoolbooks. These years are marked as totalitarian and post-totalitarian.

I have found the most articles in *Vlasta* magazine which created pictures of historical women personalities. Journalists in *Vlasta* described women's background and all the circumstances which created and influenced their lives. *Vlasta* tried to follow the tradition established before the February 1948 but in line with the communist propaganda. The requirements set by the previous organization's leaders gradually disappeared.

On the other side, *Rudé právo* worked as an information medium, often published articles which reported on the event associated with the death or birth of one of these influential women, most often concerning B. Němcová. Women mentioned by *Rudé právo* mostly corresponded with the women pictured by *Vlasta*.

The source in which these women were neglected were history schoolbooks. And if they were mentioned, it was as fighters risen from masses who were supposed to show the right way to live (such as Joan of Arc). On the other side, schoolbooks presented Marie Antoinetta as a deterrent model of an extravagant capitalist.

The core of the thesis are women of the 19th century. The focus is on Božena Němcová; the two adjectives she has been awarded would be "the woman of the proletariat" and a poet. B. Němcová represented all the aspects the regime highlighted in important women in the history.

The most mentioned were women who excelled in their field. The stress was on their ability to balance their work and home life, as we can see in the scientist Marie Curie Skłodowska, who spent her free afternoons home making jam.

In the magazine *Vlasta*, the writers were often analysed – their figures especially, whereas in the *Rudé právo* magazine only focused on their works. Other writers who were introduced were Karolína Světlá, Eliška Krásnohorská and Božena Viková - Kunětická. Their contribution had been seen in educating women. Due to E. Krásnohorská and K. Světlá being shown as examples it had soon come to light that the focus of the regime had been to capture the masses – wanting to appeal also to educated women, who could see themselves in the authors mentioned, including their home life – the housework and mother role. The regime's goal had been effectivity and therefore the return of mothers to work as soon as possible

after the shortened (18 weeks) maternity leave, and to establish institutions who would relieve them of a part of their parenting responsibilities.

The common qualities of all the women was bravery and fierceness. The bravery to defend one's nation (Joan of Arc) or the bravery to endure hardship, to bring sacrifice. All the women mentioned in Vlasta magazine did suffer, be it the loss of the first child, illness (K. Světlá), or poverty (B. Němcová).

The thought of equality and the emancipation, that had been defined by the Women's Council after the World War II, had undergone a shift towards the engagement of women into the working process in the 40s and 50s.

Použitá literatura

Odborná literatura

BALÍK, Stanislav. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2011. ISBN 978-80-210-5438-7.

BEDNAŘÍK, Petr, Jan JIRÁK a Barbara KÖPPLOVÁ, 2011. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3028-8.

CABADA, Ladislav a David ŠANC, 2005. *Český stranický systém ve 20. století*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-50-4.

CIGÁNEK, Radim. *Politický zápas o jednotnou státní školu 1945-1949*. První. Praha: Karolinum, 2009, s. 122-123.

DOUDĚRA, Karel, 1980. *Naše Rudé právo*. Praha: Rudé právo.

GROMAN, Martin, 2008. Řízení československých médií v 50. letech 20. století. In: *Acta Musei Nationalis Pragae*. Praha, s. 57-63. ISSN 2570-6861.

HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ, 2015. *Vyvlastněný hlas*. Praha 1: Slon. ISBN 978-80-7419-096-4.

HECZKOVÁ, Libuše. *První léta časopisu Ženské listy: Co chtěla kritička Eliška Krásnohorská*. In ČADKOVÁ, Kateřina-LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (edd.) *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice, 2006 ISBN 80-7194-920-5

JOWETT, Garth, O'DONELL, Victoria, 2012. *Propaganda and Persuasion*. The fifth edition. London: Sage Publications, Inc.

KNAPÍK, Jiří, 2004. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948-1950*. Praha: Libri. ISBN 80-7277-212-0.

KUROČKIN, Pavel Konstantinovič, 1977. *Komunistická propaganda: otázky teorie a metodiky*. Praha: Svoboda. Knihovna výstavby strany a stranické práce.

KŘEŠŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2012. 569 s. ISBN 978-80-7432-253-2.

MERHAUT, Luboš, a kol. *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. Svazek 4/I.

S–T. Praha: *Academia*, 2008. 1082 s. ISBN 978-80-200-1670-6.

Návrh učebních osnov pro národní a střední školy: národní škola, 1952. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

NEČASOVÁ, Denisa, 2011. *Buduj vlast-posílíš mír: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská. Knižnice Matice moravské. ISBN 978-80-86488-82-0.

NEČASOVÁ, Denisa, 2015. Organizace žen v letech 1948-1989 v historické perspektivě. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvlastněný hlas*. Praha: SLON, s. 38. ISBN 978-80-7419-096-4.

NEJEDLÝ, Zdeněk, 1949. *Ideová výchova na střední škole: Osnovy z občanské nauky, dějepisu a literární výchovy*. Praha: Státní nakladatelství.

NĚMCOVÁ, Božena. Božena Němcová – Korespondence. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Dopisy, deníky, dokumenty. ISBN 978-80-7106-933-1.

PROKOPOVÁ, Kateřina: *Média jako nástroj propagandy ve studené válce*. Olomouc, 2009. Magisterská práce. Palackého univerzita v Olomouci, Filosofická fakulta, katedra historie

RANDÁK, Jan, 2015. *V záři rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. České dějiny (NLN, Nakladatelství Lidové noviny: Ústav českých dějin Univerzity Karlovy): Ústav českých dějin Univerzity Karlovy). ISBN 978-80-7422-373-0.

ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2000. *Přehled moderních politologických teorií. Empiricko-analytický přístup v soudobé politické vědě*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0742-9.

ŠPRINCOVÁ, Veronika, 2015. Postavení žen v Československu v období let 1948-1989 v dobových sociologických výzkumech a datech. In: HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. *Vyvlastněný hlas*. Praha: SLON, s. 43. ISBN 978-80-7419-096-4.

DĚDINA, Jan, 1950. DĚJEPIS: Učební text pro VI. třídu středních škol. Praha: Státní nakladatelství v Praze

VODIČKA, Karel a Ladislav CABADA, 2003. *Politický systém České republiky: Historie a současnost*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-718-3.

WAGNEROVÁ, Alena, 2009. Co přinesl a co nepřinesl českým ženám socialistický model rovnoprávnosti-aneb nejen jesle a traktoristky. APPELTOVÁ, Michaela. *Gender a demokracie: 1989-2009*. Gender Studies, s. 11-19. ISBN 80-86520-64-1.

Články z dobového tisku

ČTK, K 70. narozeninám národní umělkyně Marie Majerové, 1952. *Rudé právo*. 54(24), ISSN 0032-6569.

ČTK, Manifestace 100.000 berlínských pracujících na paměť K. Liebknechta a R. Luxemburgové, 1952. *Rudé právo*. 54(12), ISSN 0032-6569.

ČTK, Vzpomínkové slavnosti k 90. výročí úmrtí B. Němcové, 1952. *Rudé právo*.
Dopisy čtenářek: Čest památce soudružky Rosalie Hajníkové, 1951. *Vlasta*. 5(48).

Eliška Krásnohorská, 1949. *Vlasta*. 3(13).

GOTTWALD, Klement, 1950. Prezident republiky o díle Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(7).

JANA Z ARKU, 1948. *Vlasta*. 2(9).

Josef Farský: Božena Němcová, 1950. *Vlasta*. 4(5).

JUNGWIRTHOVÁ, Anna, 1951. Ať žije náš milovaný prezident KLEMENT
GOTTWALD. *Vlasta*. 5(47).

KRTILOVÁ, Eva, 1955. Přehledka československého výtvarného umění. *Vlasta*. 9(49).

Manželé, kteří dali nový směr vědě: Petr a Marie Curieovi, 1954. *Vlasta*. 8(38).

NAŠE PRACOVNICE: Skromné hrdinství našich maminek, 1948. *Vlasta*. 2(37).

NĚMCOVÁ, Božena, 1950. Návštěva ve mlýně. *Rudé právo*. 30(25), ISSN 0032-6569

NOVOTNÝ, Miloslav, 1950. Tvář Boženy Němcové. *Vlasta*. 4(5).

Památce Zd. Wiedermannové-Motyčkové, 1948. *Vlasta*. 2(13).

Památník Smetanova díla a života: K 65. výročí smrti 12. května, 1949. *Vlasta*. 3(20).

Před čtyřiceti lety zemřela vynikající česká realistická spisovatelka Teréza Nováková,
1952. *Vlasta*. 6(46).

Rada žen Boženě Němcové, 1950. *Vlasta*. 4(7).

ROLLOVÁ, Růžena, 1951. Národní hrdina Julius Fučík: K 8. září, výročí úmrtí Julia
Fučíka. *Vlasta*. 5(36).

Soudci Lilly Wächterové se bojí pravdy, 1951. *Vlasta*. 5(42).

ŠKORNOVÁ, Libuše, 1953. Žena z nejstatečnějších. *Vlasta*. 7(31).

URBANOVÁ, Věra, 1952. Eliška Krásnohorská. *Vlasta*. **5**(13).

VÁCLAVKOVÁ, Jaroslava, 1955. Pout' Prahou s autorkou Babičky. *Vlasta*. **9**(45).

Výstava ženské práce v Paříži, 1948. *Vlasta*. **2**(23).

Ženy pomohou splnit dvouletku!, 1948. *Rudé právo*. **28**(145).

Z díla našich spisovatelek: Božena Benešová, 1949. *Vlasta*. **3**(18).

Z díla našich spisovatelek: Božena Němcová, 1949. *Vlasta*. **3**(10).

Z díla našich spisovatelek: Božena Viková-Kunětická, 1949. *Vlasta*. **3**(20).

Z díla našich spisovatelek: Gabriela Preissová, 1949. *Vlasta*. **3**(16).

Z díla našich spisovatelek: Helena Malířová, 1949. *Vlasta*. **3**(17).

Z díla našich spisovatelek: Karolína Světlá, 1949. *Vlasta*. **3**(11).

Z díla našich spisovatelek: Tereza Nováková, 1949. *Vlasta*. **3**(15).

ŽDANOV, 1949. Puškinovo mládí: 150 let od narození A. S. Puškina. *Vlasta*. **3**(26).

Život Boženy Němcové v tónech, 1952. *Vlasta*. **6**(39).

Internetové zdroje

BENEŠ, Kamil. *Teorie propagandy: vybrané typologie* [online]. E-polis.cz, 5. srpen 2014. [cit. 2018-04-03]. Dostupné z WWW: <http://www.e-polis.cz/clanek/teorie-propagandy-vybrane-typologie.html>. ISSN 1801-1438.

Zákony

Zákon na ochranu lidově demokratické republiky, 1948. In: Sbíрка zákonů. číslo 231. Dostupné také z: http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1948-231.pdf.

Zákon o právu rodinném (č. 265/1949 Sb.) před novelou (č. 15/1958 Sb.).

Zákon o vydávání časopisů a o Svazu československých novinářů, 1950. In: Sbíрка zákonů. Praha, ročník 1950, číslo 184. Dostupné také z: <http://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzguyf6mjyqgxhazrvfuya>.

Ústava Československé republiky: ústavní zákon ze dne 9. května 1948, č. 150 Sb, 1948. Praha: typ. Státní tiskárna.

Ústava Československé socialistické republiky ze dne 11. července 1960 č. 100 Sb, 1961. 2. vyd. Praha: Orbis. Zákony (Orbis).

Teze bakalářské práce

Katedra politologie IPS FSV UK

Zdůvodnění výběru práce:

Komunistický režim využíval dějinné události a osobnosti jako téma propagandy. Jedním z příkladů takového využití může být role husitství v komunistické propagandě. To, jak režim s tématem husitství pracoval, je již předmětem odborného bádání (viz RANDÁK, 2015). Jedním z důležitých aspektů ideologie marxismu-leninismu byla deklarovaná rovnost ženy a muže. V souvislosti s tím se můžeme ptát, zda využíval režim pro účely propagandy také ženy z historie ve stejné míře jako "historické muže". Pracoval režim s obrazy žen v historii? Tématu genderu je ze strany odborné veřejnosti věnována rostoucí pozornost, ta se soustředí zejména na genderové role a vztahy, postavení ženy a muže v období reálného socialismu (zejm. Havelková, Oates- Indruchová 2015; Nečasová 2011) či na téma genderu a umění (např. Oravcová, 2014). Málo pozornosti je však věnováno roli historie žen v komunistické propagandě. Z toho vychází volba tématu práce. Vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce není možné se zabývat celým obdobím komunismu, proto bylo téma omezeno na období 50. let 20. století, tedy období, které politologové označují jako období totalitního režimu a které bylo nejvíce ovlivněno ideologií marxismu-leninismu a jejím pojetím ženské emancipace. V dalších dekádách socialismu se režim vyvíjel a ideologie oslabovala.

Předpokládaný cíl:

Cílem práce bude zodpovědět na výzkumné otázky: Jak komunistická propaganda v padesátých letech pracovala s tématem žen z historie? Byly ženy z historie tématem propagandy a proč? Jaký obraz či obrazy žen z historie propaganda vytvářela a za jakým účelem? Které ženské historické postavy režim vybíral pro účely propagandy? Co je spojovalo? K zodpovězení výzkumných otázek je třeba studovat prostředky propagandy, které cílily na celou československou společnost. Studovaným materiálem budou tedy učebnice dějepisu zajišťující vštěpování ideologie již od dětského věku, deník Rudé právo, tiskový orgán komunistické strany, zacílený na širokou veřejnost a ženský týdeník Vlasta, jakožto tiskový orgán Československého svazu žen.

Základní charakteristika tématu:

Po roce 1948 nastal zásadní zlom ve vývoji Československa. Nový režim se oficiálně řídí ideologií marxismu-leninismu, která kromě jiného staví ženu na roveň muže. Režim si uvědomuje, jak důležitým nástrojem je jeho propaganda a kam přesně jí mířit. Snaží se působit na celou společnost – muže, ženy i děti. Po nastolení totalitního režimu je nezbytné okamžitě začít vychovávat další generace se stejným ideologickým základem, a to nejlépe prostřednictvím školních učebnic. Dospělým byla ideologie podsouvána mimo jiné prostřednictvím deníku Rudé právo, konkrétně ženám pak zejména časopisem Vlasta. Práce se věnuje tématu socialistické propagandy v padesátých letech, konkrétně tomu, jakým způsobem propaganda pracovala s tématem žen z historie. Sledovanými materiály budou jmenované nástroje propagandy.

Předpokládaná struktura práce:

V úvodu práce bude zdůvodněn výběr práce, bude představen současný stav bádání, bude vymezen cíl, položeny výzkumné otázky a popsána metodologie práce. První část práce se zaměří na teorii propagandy – nejdříve propagandy jako takové a následně konkrétně v komunistickém režimu. Zároveň bude přiblížen historický kontext období padesátých let minulého století. Teoretická část se bude zabývat také tématem propagandy v Československu v padesátých letech obecně – mechanismy a cíli. V praktické části bude provedena obsahová a diskurzivní analýza sledovaného materiálu popsaného výše. V závěru budou představeny výsledky práce.

Základní literatura:

Zdroje bakalářské práce jsou za prvé studované materiály (deník Rudé právo, týdeník Vlasta a učebnice dějepisu pro základní školy). Za druhé to jsou publikace pro vytvoření teoretické části práce.

Bibliografie zabývající se propagandou:

RANDÁK, Jan. V září rudého kalicha: politika dějin a husitská tradice v Československu 1948-1956. Praha: Nakladatelství Lidové noviny; Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2015.

RYCHLÍK, Jan. Komunistická propaganda v Československu 1945-1989 z tematického hlediska. Jan Rychlík. In: Informační boj o Československo/v Československu (1945-1989).

Praha: Ústav pro studium totalitních režimů 2014 s. 18-27.

FIDELIUS, Petr. Řeč komunistické moci. Vyd. 1. Praha: Triáda, 1998. 216 s. Paprsek; sv. 2

ARENDOVÁ, Hannah: Původ totalitarismu, OIKOYMENH, Praha 1996

SERVICE, Robert, Soudruzi. Světové dějiny komunismu. Praha 2009.

Bibliografie zabývající se genderovou otázkou a ženami v období socialismu

HAVELKOVÁ, Hana a Libora OATES-INDRUCHOVÁ. Vyvlastněný hlas. Praha: SLON, 2015.

ORAVCOVÁ, Jana. Mocné ženy alebo ženy moci? Vizuálna kultúra, reprezentácia, ideológia, 2014

NEČASOVÁ, Denisa. Buduj vlast – posílíš mír. Matice Moravská, 2011.